

Gerhardsen: NKP russisk

Einar Gerhardsen brukte langt tøffere språk om kommunistfaren i lukkede møter i 1950 enn i NRK-fjernsynets opptak i går kveld.

THOMAS SPENCE

I 1950 i Stortingets utenrikskomité, hvor Norges Kommunistiske Parti ikke var representert, sa Gerhardsen at partiet ikke var et norsk parti, men et sovjetrussisk parti.

– De fleste aner jo ikke hva det er for en belastning for de beider som på en arbeidsløss eller i en fagforening der en først og fremst møter kommunistene, og går i kamp mot dem - og hvor fristende ville det ikke være å trekke seg ut av det hele, og la tingene seile sin egen sjø.

får ikke et minutt, ro, det er for de grusomste forfølgelser, og jeg gjenar; en aner ikke hva den mann utsetter seg for som går i bresjen i den kampen mot de kommunistiske fortroppene på arbeidsplassene og i fagforeningene, sa Ap-statsministeren, referert i følge Lund-kommisjonens rapport.

I Hans-Wilhelm Steinfeldts intervju med Gerhardsen fra høsten 1986, som ble vist for første gang i går kveld, fortalte Gerhardsen om forhistorien til talen på Kråkerøy 29. februar 1949. Her karakteriserte han norske kommunister som en nasjonal og demokratisk fare.

– Den viktigste oppgaven i kampen for Norges selvstendighet, for demokratiet og rettssikkerheten er å redusere kommunistpartiet og kommunistenes innflytelse mest mulig, sa statsministeren.

Om sine kampfeller i andre land er de i sine hjerter tilhengere av terror og diktatur, fortalte han.

Fyrte Gerhardsen samtidig av startskuddet for stortilleg og langvarig politisk overvåking, i mange tilfeller i dag overvåking? Gjorde

han det i tilfelle bevisst?

Talen førte uansett til en kraftig antikommunistisk offensiv, i fagbevegelsen, det politiske liv og i mediene. Også de hemmelige tjenestene aktiviserte seg.

Foredraget var avtalt lang tid i forveien, men i og med kuppet i kommunistenes kupp i Tsjekkoslovakia like før, fant Gerhardsen på toget til Fredrikstad ut at han måtte si noe om situasjonen.

I TV-programmet oppsummerte han budskapet fra Kråkerøy slik:

– Vær på vakt, og la ikke kommunistene få alt for dominerende innflytelse i fagbevegelsen, og samfunnet ellers. Det har ikke noe med overvåking å gjøre, men har med en kamp mellom to retninger i arbeiderbevegelsen å gjøre, sa Gerhardsen, ti år før Lund-kommisjonen avslørte.

Lund-kommisjonen offentliggjør flere referat som viser at det politiske budskapet var langt tøffere i interne møter. Gerhardsen snakker selv om at krigen går langs to fronter; dels som en krig med våpen, og dels som en propaganda-krig.

Bekymringen for kommunistenes «fredspropaganda» kom tidlig til uttrykk, og Gerhardsen ga uttrykk for at arbeiderbevegelsen burde få støtte i kampen mot kom-

munistene. – Hvis jeg får lov til å si det her, jeg går ut fra at vi i denne situasjon bør

kunne snakke åpent ut; inntil nå har den norske arbeiderbevegelsen vært for meget alene om å føre den kampen, sa Gerhardsen, og la til at ingen andre kunne føre kampen som arbeiderne.

Men han etterlyste mer kraftfull assistanse.

– Det vil på mange arbeidsplasser kunne være slik at de arbeiderne som fører den demokratiske kampen, kunne få litt støtte hos arbeidsledere, hos ingeniører, kanskje hos arbeidsgiverne; ikke at de direkte skal gå inn i den, her skal en være varsom med formene, men at de iblant kunne få litt støtte. Og jeg tror også en større del av pressen burde kunne gjøre en mer aktiv innsats på dette området, ikke ved å male i tide og utide, da kan en bare gjøre folk lei, men i alle fall ved en gang i mellom klart å markere standpunkt og å underbygge standpunktene, sa han.

Høyres Carl J. Hambro ga i komiteen uttrykk for at han var glad for at statsministeren understreket så sterkt vanskelighetene med kommunistene:

– Jeg tror farene der er meget mer overhengende enn folk i alminnelighet regner med, kommenterte han i 1950.

Lund-kommisjonen har gransket de hemmelige tjenestene i Norge.

Historisk tale

Under inntrykket av hendelsene i Tsjekkoslovakia, Finland og meldinger om væpning av norske kommunister, holdt Einar Gerhardsen talen på Kråkerøy.

Med henvisning til Tsjekkoslovakia karakteriserte Gerhardsen i talen 29. februar 1948 de norske kommunistene som en nasjonal fare.

– Statsminister Einar

Gerhardsen var den som mest direkte og kraftfullt målbar statsmyndighetenes oppfatning av den kommunistiske trussel, skriver Lund-kommisjonen.

Talen innledet en lang og hard politisk kamp mot kommunistene. Ap-regjeringen hadde hele den borgerlige opposisjonen i ryggen.

Faremo vil vurdere åremål

Justisministeren vil vurdere åremålsstillinger i overvåkingspolitiet.

KJETIL BRAGLI ALSTADHEIM
GUNNAR MAGNUS

Faremo minner ellers om at hun har endret instruks for overvåkingspolitiet for å tydeliggjøre at det ikke skal drives overvåking på grunnlag av lovlig politisk virksomhet. Mot slutten av 1980-tallet ble det skapt kritikkverdige tvil om politiets praksis, mener hun.

Når det gjelder åremål, opplyser justisministeren at den gjennomsnittlige tjenestetiden i overvåkingspolitiet er relativt kort. – Jeg har fått opplyst at i staben

er det et snitt på 5,3 år i tjenesten, og hos mellomlederne 3,65 år, sier Faremo. Faremo mener tallene ikke tilsier behov for umiddelbare endringer. Men åremålsstillinger er et spørsmål departementet vurderer, sier hun. Faremo minner om at overvåkingssejeren er ansatt på åremål.

I kjølvannet av Lund-kommisjonens rapport vil SV på ny ta opp forslag om åremålsstillinger. Partiet henviser til innstillingen fra et utvalg ledet av Alv Jakob Fostervoll, der det ble foreslått åremål på seks år, med mulighet til én fornyelse.

Lisbeth Holand, leder av Stortingets justiskomite, mener SV nå har Lund-kommisjonen i ryggen.

Den skriver: «En større persongrennometrekk ville være gunstig for utviklingen av den tjenstlige dømme-

kraft.» – Kommisjonen har avdekket et forstenet miljø, mener Holand.

Grete Faremo sier hun går grundig igjennom kommisjonens rapport, både for å bli kjent med dens vurderinger av hva som har funnet sted, og for å vurdere behovet for nye tiltak.

Samtidig henviser hun til ting som allerede er gjort: – Vi la frem en melding om overvåkingspolitiet i 1993. Siden den gang har vi jobbet kontinuerlig med forbedring av regelverk og rutiner, sier hun.

I 1994 endret vi instruksjonen for å skape klarere regler, sier Faremo, som mener de nye formuleringene gjør det enda klarere at medlemskap i lovlig politiske partier og lovlig politisk virksomhet ikke gir grunnlag for overvåking.

109987

BA OM HJELP: Tidligere statsminister Einar Gerhardsen sa i et tidligere ukjent TV-intervju i går kveld at han ikke hadde oppfordret til overvåking av kommunistene. I 1950 karakteriserte Gerhardsen dem som en nasjonal fare.

Jagland er taus

Ap-leder Thorbjørn Jagland ønsker ikke å kommentere at nær halvparten av velgerne krever en beklagelse fra Regjeringen og Ap.

– Alle disse spørsmålene skal vi komme tilbake til når saken behandles i Stortinget, sier Jagland. 46 prosent av de spurte mener at Regjeringen og Ap burde komme med en offentlig beklagelse.

Aftenposten presiserer

Under tittelen «Reiste for UD, ble registrert», skrev Aftenposten i går at Lund-kommisjonen har funnet POT-rapporter over alle norske kunstnere som besøkte Øst-Europa i perioden 1956-1975. Det riktige skal være at det fremgår av Lund-rapporten at alle norske statsborgere som reiste til Øst-Europa i denne perioden, ble registrert hos POT. Kommisjonen har ikke gått aktivt inn og funnet eksis-

terende rapporter over disse kunstnerne i POTs arkiver. Aftenpostens oppslag bygger på Lund-rapportens formuleringer, og på tidligere underdirektør Helene Andersens opplysninger om det nære samarbeidet mellom Utenriksdepartementet og POT når det gjaldt kulturutveksling mellom Norge og østeuropiske land. Ingen kommisjonsmedlemmer har uttalt seg til Aftenposten om dette.

Kritikkverdig tvil

Var det nødvendig med en slik presisering, ut fra da-ertende praksis? Faremo endrer overvåkingssejens indskriv av 1988 – der det er åpnet for registrering av delsen i organisasjoner som kunne utføre en latent ussel – bragte inn en kritikkverdig tvil. Rundskrevet e senere, sier hun, delvis ut av kraft.

Men Faremo så behov for tydeliggjøre retringslinje gjennom et brev til overvåkingspolitiet og en ny instruks.

Hun understreker at departementet har styrket kontrollen med overvåkingspolitiet. Et par årsværk i departementet er nå avsatt slik kontroll.

I dag har Faremo ingen endringsforslag på trappe. Hun vil heller ikke si mer om dette før hun har studert rapporten nærmere. Når det gjelder spørsmål om innsyn i appene, vil hun avvarte Stortingets behandling av rapporten.